

PER-OLOF ERIXON

"MIN SJÄLVUPPTAGENHET ÄR EN STRÄNGT KONSTNÄRLIG ARBETSMETOD": ETT SAMTAL MED LARS GUSTAFSSON

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67394>

I mitten av 1970-talet, som ung litteraturstudent vid Umeå universitet, tog jag kontakt med Lars Gustafsson för en intervju. Gustafsson, som då bodde i Västerås, tackade ja, och det planerade intervjutillfället utvecklades till ett långt samtal som kom att röra betydligt mer än uppsatsämnet. I Gustafssons arbetsrum diskuterade vi bland annat hans tid på BLM (1962–1972), hans eget politiska tänkande, det självbiografiska (eller, som vi skulle säga idag, autofiktiva) i verket och hans utveckling som författare.

PE: Det nya ni försökte föra in, hur vill du beskriva det?¹

LG: det var inte så att det var en massa marxister som började tränga in i tidskriften [BLM]. Det var i stället så att redaktionen var nyfiken och ville spegla sin tid. Det gick inte att spegla åren omkring 1968 utan att spegla mycket av den marxistiska debatten. Du kan inte göra en beskrivning av Schweiz utan att få med lite alper, lika lite skriva en reseskildring från Saudiarabien utan att få med lite sand. Själv var jag lika liberal då som nu.

PE: Ja, det är ju något du ofta säger i dina böcker: "LOVE ME, I AM A LIBERAL". Men liberalismen är ju också idén om de fria marknadskrafterna, den fria konkurrensen.

LG: Vad jag menar med liberal står i *Den onödiga samtiden* (1974). Jag tror inte att övertagandet av produktionsmedlen innebär någon förändring i klasstrukturen. Man säger den klassiska tappningen och menar den engelska. När jag tänker på liberalismen, så tänker jag alltid på Upplysningstidens liberalism. Mitt ideal är ungefär Voltaire.

En nästan preindustriell industrialism. Om du så vill Beethovens liberalism.

PE: Hur vill du beskriva den?

Då måste du börja med Upplysningstidens stora idéer om jämlikhet och broderskap. Den mot kyrkan riktade kritiken. Hela anti-institutionalismen. Framför allt idén om individen, individen som den enhet som till sist måste befrämjas. Varje politiskt system som befrämjar varje individs individuella behov. Av dessa idéer följer att man aldrig har rätt att offra en generation med förhoppning att nästa generation ska få det bättre. Det har mycket att göra med vad Jürgen Habermas kallar "legitimationsproblemet". Habermas formulerar frågan hur mycket våld vi kan införa i ett samhälle – legitimera – i syfte att få detta samhälle bättre. Och då menar han att i senkapitalismen införs mängder av legitimationslöst våld, till exempel i den industrimiljö vi har. Men det finns inte heller i det revolutionära samhället tillräckliga filosofiska legitimationer för det revolutionära våldet. Legitimationsproblemet är också viktigt för mig. Vad industrialismen beträffar, så anser jag att den för länge sedan nått en punkt då den skadar mer än vad den gör nytta. Jag anser att det nuvarande industriella produktionssättet är roten till klassamhället. Både skadligt och dömt till undergång.

PE: Men även det feodala samhället bestod av olika klasser.

LG: Ja, men är det klasser i samma mening? Om vi ska gå riktigt filosofiskt djupt så är naturligtvis en av Marx svagheter just hans behandling av klassbegreppet just därför att han ser den medeltida feodala klassen som en klass; bondesamhället som en klass och industriproletariatet som en tredje klass. Men vad är det som konstituerar ett klassbegrepp utöver det rent logiska klassbegreppet? Jo, tillståndet hos de individer som utgör klassen. Bortsett från de amerikanska sydstaternas slavar, så tror jag inte det efter antiken har funnits någon så andligt utarmad klass som det moderna industriproletariatet. Jag tror inte det funnits så oerhört innehållslösa liv.

PE: Men det finns ju ett direkt samband mellan fysiskt och psykiskt välmående!

LG: Ja visst, men de existentiella värdena blir till sist avgörande. Därför skulle det aldrig kunna uppstå de sjuka människornas klass. Bara de sjuka människornas kategori. Teoretiskt sett skulle de kunna

bilda påtryckningsgrupper. Samhället är så beskaffat att vem som helst kan inträda i de sjukas roll, bilistens roll etc. De sjukas kategori är naturligtvis en lidande kategori. Varför är detta primärt ett socialt problem? Ingen människa är från början genom samhällets struktur hänvisad till fotgängarnas klass eller i de sjukas klass. Ty sjukdom orsakas av bakterier.

PE: Men vissa klasser drabbas mer av sjukdomar.

LG: Ja, men det är inte primärt. Det finns mycket fattiga människor som förblir mycket rika människor. Detta med undantag av vissa cirkulationer, som för övrigt bara blir mindre och mindre i det moderna svenska samhället. Vad som gör de exploaterades klass beklagligt är i sista hand inte något fysiskt, utan att de berövas sitt liv – det liv som tas ifrån dem. Det är inte välmående vi i första hand är ute efter, utan meningsfullhet. Detta sammanfaller i viss mån med unge Marx. Den ”gamle” Marx hade ingen uppfattning, så vitt jag förstår, eftersom han sysslade med politisk ekonomi, och inte filosofi. Marx upphör ju alldeles för tidigt att skriva filosofi. Det är kanske dumt av mig att kalla mig för liberal!

PE: Du säger i *Den onödiga samtiden* att den marxistiska filosofin lätt kan förvandlas till en ”undanglidande skugga” (125). Du är rädd för att ställa dig bakom en ideologi. Hela ditt författarskap bygger ju på motsättningen relativ/absolut. Borde inte då den undanglidande skuggan gälla din relativism, blandat med denna liberalism?

LG: Jag tror inte så mycket på relativism. Jag tror på skepticism. Relativismen hävdar att allting är likvärdigt; allting är en soppa. Nietzsche är en typisk relativistisk filosof. Att vara skeptiker är något helt annat än att hävda att världen är en soppa. Att vara skeptiker innebär att man tror bara på det som man har fått ganska säkra bevis för. Den undanglidande skugga du är ute och far efter, dyker upp i följande sammanhang i *Den onödiga samtiden*. Någon säger: Låt oss kämpa för socialismen, Jan Myrdal till exempel. Någon annan säger: Vad består det i att kämpa för socialismen? Jo, det betyder att kämpa för ett proletärt klassmedvetande, den proletära klassen. Efter att ha kommit till medvetande om sin situation, övertar denna klass produktionsmedlen under proletariatets diktatur. Skeptikern säger då att detta har skett i en rad länder. Vi kan inte säga att detta inte har skett i Sovjetunionen. Man kan naturligtvis hävda att de förverkligat

socialismen. Men de har gjort de saker som Marx i stort sett har sagt. Vad har skett? Jämfört med den borgerliga staten, starkt minskade medborgerliga rättigheter. Man har infört systematiskt tvångsarbete. Man upprättar en totalt kontrollerbar tvångsarbetarkår. Hela Sibiriens uppbyggnad bygger på slavarbete. Den amerikanske negerslavens situation var oerhört mycket bättre än den sovjetiske arbetsslaven. Vi kan därför lugnt säga att Marx har fel. Det följer inte av produktionsmedlens förstatligande att vi får en friare människa. Då säger den fine, hyggliga marxisten: Vad de förverkligat där är inte den rätta marxismen. Då säger jag: Om vi argumenterar på detta sätt så kommer den verkliga socialismen att bli till en undanglidande skugga. Jag är ense med den moderna marxismen på de flesta punkter. Om imperialismen, och även jag som motståndare till kapitalismen. Skillnaden mellan dem och mig är att de anser att det finns ett botemedel.

PE: Du är intellektuell och du sticker inte under stolen med detta. Allt du skriver centrerar sig just kring de intellektuellas problem – du gör dig till tals för mellanskiktet.

LG: Ja, det är en av mina bärande idéer, verkligen. Jag tror att man lätt hamnar i abstraktioner om man ska diskutera realism kontra symbolism. I vanlig rimlig mening så har jag gjort ett par djupt realistiska romaner: *Herr Gustafsson själv* (1971), *Yllet* (1973), *Familjefesten* (1975). *Sigismund* (1976) handlar om det undermedvetna och faller utanför. Så som debatten förs i Sverige idag så är en utslagen alkoholist en mer reell företeelse än en tjänsteman. En arbetare i tillverkningsindustrin är en mera reell företeelse än en sekreterare i en statlig utredning. Alla dessa företeelser tillhör verkligheten. Även tennisspelaren tillhör verkligheten. Vi skulle kunna gå ett steg längre och säga att vårt undermedvetna tillhör verkligheten. Men vad jag har gjort som realistisk skildrare är att skildra människoskikt som inte finns i fabrikena, som inte heller finns i statens allra högsta ledning – det som i gammal fin rysk tradition kallas intelligentia. I ”sprickorna i muren” försöker jag porträttera generationens intelligentia – ett intellektuellt mellanskikt. Jag anser att det intellektuella mellanskiktet är ett oerhört viktigt skikt för förståelsen av varenda stat. Där blir strukturen av en stat väldigt synlig.

Det är ju det skiktet som talar, planerar, som utformar maktens direktiv, som kommer i kläm mellan maktens direktiv och sina

existentiella önskningar. Du har där i *Herr Gustafsson själv* författaren, journalisten, den officiella personligheten, klämd mellan kommersiella intressen och frestelser och egna existentiella behov. Tidens publicist. Jag är inte alls säker på att herr Gustafsson själv är så jävla lik mig. Jag har använt min egen erfarenhet i hög grad. Det är en figur som har uppenbara likheter med mig själv. Sedan har jag tagit läraren i *Yllet*. Delvis en annan typ av produktion – reproduktiv verksamhet. I *Familjefesten* administratören. Det sträcker sig genom rätt stora områden av detta mellanskikt.

PE: I *Den onödiga samtiden* säger du att det enda sätt på vilket litteratur kan hota de härskande maktstrukturerna är genom att vara mycket intellektuell. Vad innebär detta för dig?

LG: Ja, det är en väldigt viktig idé. Icke låta sig nöjas med fraser. Det är återigen en upplysningsprincip. Icke låta sig nöjas med dubbelspråk utan skära sönder begreppen. Tveka inte, stanna inte! Fortsätt bara! Skär sönder de begrepp som representerar den offentliga lögnen. Det får inte missförstås så att man måste vara mycket intelligent. Det måste man inte, för vi ser ofta hur väldigt intelligenta människor går på idiotiska bluffar. Vad man bara behöver är en slags tveklöshet och en slags träning. Det här är skepticism, inte relativism. Ty den gyllenstenska superrelativisten säger: Ack, hela världen är en ogenomtränglig mur av lögn. Det säger inte jag. Jag säger inte att den är ogenomtränglig, ty här och var spricker den. Muren är inte av diamant. Det finns möjligheter att nå fram till sanningen. Det fanns vissa sanningar i IB-affären och det fanns lögner där.

Efter lunchen är Lars Gustafsson borta några timmar för att spela tennis. Han erbjuder mig då att läsa och komma med synpunkter på ett manuskript som han höll på att färdigställa. Manuskriptet bar titeln *En biodlares död* och utkom året därpå, 1978.

PE: I min uppsats har jag kallat novellsamlingen *Förberedelser till flykt* (1967) för ett mellanspel.

LG: I den boken har jag på något sätt spelat *ett* spel så långt det går att spela. Det går inte att gå längre i den riktningen. Därför att den alltså bygger på fiktionen. Där finns en berättelse som är en kommenterande fotnot till en berättelse och där allting är fiktioner.

Där finns en imaginär roman om vilken alla kritiker sa ”O, Gud, vilken löjlig missroman, hur fan kan han skriva så dåligt”. Men det var ju meningen. Det var ett tonfall jag ville härma. Jag ville man skulle känna hur den romanen såg ut som föregår detta kapitel. Detta är för mig den yttersta utvecklingen av en viss fiktionsrealism. Där skriver jag om saker jag uppfunnit i den relativistiska uppfattningen att allt går att uppfinna. Att hela världen är vår uppfinning i viss mån. Lustigt nog kan du se samma teknik hos Artur Lundkvist, som skriver bok efter bok baserad på denna idé att världen är min uppfinning. Det finns ett drag som förenar mig med Lundkvist och med svensk surrealism. Jag upplevde en sterilitet i det. Jag tycker att *Förberedelser till flykt* bångnar av energi. Det står och jäser någonting – den har ett undre skikt.

När folk håller på och tjarar och säger att jag är självupptagen så tror jag att jag är lika självupptagen som du, eller vilken annan människa som helst du möter på gatan. Min erfarenhet av människan är att alla människor är ganska mycket självupptagna. Min självupptagenhet är en strängt konstnärlig arbetsmetod. Nämligen att jag använder min egen erfarenhet. Från och med *Herr Gustafsson själv* använder jag mig av den disciplinen att jag använder mig av min egen erfarenhet. Fram till *Herr Gustafsson själv* är det ett himla sökande efter den där mittpunkten du talade om. Mittpunkten är ju helt naturligt det berättande jaget. Jag erkänner att jag är den jag är, jag erkänner att mina erfarenheter är mina och jag använder dem som mitt instrument. Allting låter sig konstrueras, men det enda intressanta är det man erfar. Det är en övergång från konstruktion till erfarenhet. Här är det bättre att tala om empirism istället för realism.

PE: Vad är det som händer dig mellan *Den egentliga berättelsen om herr Arenander* (1966) och *Förberedelser till flykt*?

LG: *Förberedelser till flykt* kom ut samtidigt som Göran Palms *En orättvis betraktelse* (1966). Jag minns åren som rätt överkliga, tråkiga. Det var de åren då allting stod stilla och väntade på något. Privat upplevde jag det som en motsägelse mellan att arbeta med BLM och vara den jag var. Jag upplevde en allt starkare kontrovers mellan min ställning som offentlig litterär figur och den jag verkligen var. Det handlar *Herr Gustafsson själv* mycket om – om motsättningen mellan den offentlige figuren Gustafsson och den riktige herr Gustafsson. Det

är därför den heter *Herr Gustafsson själv*. Åren var väldigt händelserika och vi höll på att upptäcka socialdemokratins svek. Jag skrev under de åren ganska mycket om dessa ämnen.

PE: Sista halvan av sextioalet skriver du ingen roman. I stället skriver du oerhört många tidningsartiklar av vilka du utger några i form av essäsamlingar (*Utopier* [1969] och *Konsten att segla med drakar* [1969]). Du skriver också några diktsamlingar. Tvivlade du på romanen som form?

LG: Nej, jag hade aldrig en sådan känsla. Det här var ju åren då romanen verkligen underkändes. Jag fann denna idé helt idiotisk, lika idiotisk som om en cykel plötsligt skulle vara död eller att hovtången plötsligt skulle vara död. Jag såg väldigt tydligt att vissa litterära former som hade med femtioalet att göra, väldigt uppenbart höll på att dö. Men det är ju annat än att säga att litteraturen höll på att dö. Jag såg väl att min romanform måste förändras. Det var absolut inget programmatiskt förnekande av skönlitteraturen. Jag har alltid sett det som ett realistiskt instrument. Jag såg med stort intresse mina jämnåriga göra dokumentära böcker. Jag såg allt detta som ett berikande av litteraturen, men inte som ett alternativ som skulle ersätta poesin eller romanformen. Den kris som leder fram till *Herr Gustafsson själv* är inte periodens vanliga ”romanens kris”. Det är mera en kris i förhållande till erfarenheten och till förmågan att relatera min egen erfarenhet. Det är ingen genrekris. Det är svaret på frågan.

PE: För vem skriver du egentligen?

LG: Jag skriver för mig själv. Om någon annan läser det så blir han en annan variant av mig själv. Det finns ett enda hederligt svar. Alla andra svar på den här frågan är ohederliga och ingår på något sätt i den offentliga lögnen. Du hör ständigt människor säga: Jag skriver för alla ensamstående husmödrar, jag skriver inte för Lars Gyllensten, jag skriver för den progressiva ungdomen som samlas i läsecirklar. Jag skriver för mig själv för att utreda den värld jag lever i.

PE: Hur ser du på dig själv som författare?

LG: Skälet till att jag inte är konservativ är att det inte finns något att konservera. Jag ser mig själv som en av tidens kritiker. Egocentriciteten som arbetsmetod har en väldigt viktig poäng. En lång kristen puritansk tradition förbjuder oss att tala om oss själva, annat än i bikten. I bikten ber vi då alltid om förlåtelse. I bikten underkastar

vi den privata sektorn en offentlig prövning. Det är på något sätt en underkastelseakt. Du ser nu hur biktromanerna kommer; det här otäcka fruntimret som kåserar i veckotidningar, Kerstin Thorvall. De tror att de gör något särskilt radikalt. De lägger helt enkelt privatsektorn under offentlig insyn. Offentlighetssektorns tillväxt återspeglas i detta. Det är tecken på avtagande personlig sektor. Mina romaner är inte bekännelseromaner. Lars Herdin i *Yllet* bekänner ingenting om sina privata upplevelser.

PE: Men Herr Gustafsson själv?

LG: *Herr Gustafsson själv* öppnar naturligtvis ingen riktig privatzon, utan det är en erfarenhet som var möjlig på den punkt där jag då var. Det är inte ett privatliv, utan det är ett perspektiv. Poängen med egocentriciteten som konstnärlig arbetsmetod är att man kan se sig själv som en av de punkter där tiden blir tydlig. Jag är en av de punkter där en viss samhällsordning blir synlig. Då man tillsatte diplomater i äldre tid så gick pratet ofta på UD: "Haag är ingen bra plats, för Haag är ingen bra observationspost. Men Washington är bra för Washington är en bra observationspost." Den utrikespolitiska utvecklingen i världen var bättre synlig från vissa punkter än andra. Att bekänna sina torsdagsförälskelser är något helt annat, då du drar fram triviala saker under offentlighetens dom för att bli förlåten.

Vilken avsikt du har med böcker och vilken publik du vill nå är inte avgörande för deras radikala eller konserverande verkan. Det var det som var Lukács stora upptäckt. Vi måste sopa undan denna sentimentalism. Den leder bara till välanständighet. Den leder till att skriva pamfletter som handlar om hur människorna ska bli bättre, radikalare människor. Det leder till uppbyggelselitteratur. Om vänstern glider in i detta så hamnar den i uppbyggelselitteraturen – ett sentimentalistiskt lögnmakeri. Jag förlitar mig på att någon ska ha användning för vad jag skriver, och använder mitt perspektiv.

PE: Hur ser du på relationen litteratur – samhälle?

LE: Ett stort och viktigt område. Jag ser problemets lösning i Lukács riktning. Vi vet inte själva de fullständiga budskapen – de koder vi konstruerar. Alltså är det lika bra att konstruera så sanningenligt som möjligt i förhoppningen om att det någon gång ska kunna användas. Litteraturen intar en av de viktigaste och centralaste aktiviteterna i det som är samhällets symbolsida. Symboliskt beteende

finns det massor av. Litteraturen är särskilt intressant, för där skapas nya former för symboliskt beteende. Det är en av de punkter där samhället blir synbart. Litteraturen är inte alls något ornament, utan det är verkligen ett av de centrala ställena. Det är nämligen där man formulerar hur det är, och där man formulerar hur det skulle kunna vara.

PE: Litteraturen som institution där det råder ett slags växelverkan?

LG: Ja, det tror jag är en väldigt förnuftig idé. Något som förändras. Så skulle jag vilja se det. Det där har ju också med litteratur som blir förbrukad och föråldrad att göra. Formen bryts ner och nya kommer. Vad som är realistiskt för en tid behöver inte vara realistiskt för en annan.

PE: Problemets lösning ligger i Lukács riktning, sa du?

LG: Lukács hade en elementärt viktig tanke han la fram. Låt mig ta ett exempel. Om en herdepojke sitter vid vägen och observerar hur många stridsvagnar och lastbilar som passerar, och han för den lokala befrielsefrontens räkning ska visa hur många stridsvagnar respektive lastbilar som passerar. Om han för varje stridsvagn stoppar en svart sten i fickan och för varje lastbil en vit sten, så är det ju en avbildning han gör. Denna avbildning bär han med sig i sina fickor till befrielsefronten och den lokale befälhavaren. Vi tänker oss att pojken breder ut stenarna. Befrielsefrontens lokale befälhavare kan utläsa mycket mer ur detta budskap än vad pojken hade i huvudet när han gjorde budskapet.

Det här är en väldigt viktig poäng, att du kan konstruera ett budskap som är så beskaffat att en mottagare försedd med kompletterande information kan läsa ut ur det mycket mer än vad du behöver ha i huvudet när du skrev det. Den här iakttagelsen, som egentligen har med informationsteori och modellteori att göra, är egentligen dödsstöten åt hela idén att vi skulle kunna skriva i syfte att påverka samhällsutvecklingen. För vi vet inte riktigt vilka nycklar, vilka stimuli, vilka koder som finns i vad vi skriver. Om vi skriver i syfte att påverka i en viss riktning kan det hända att vad vi skriver får en helt annan effekt.

PE: Vilken roll spelar lyriken i ditt författarskap?

LG: Som centrum.

PE: Lyrikens möjligheter idag?

LG: Den har alltid varit begränsad, bortsett från visor och ballader. Lyriken är litteraturens motsvarighet till matematiken inom naturvetenskapen. Den är den svåraste och mest begränsade specialiteten, men den är nödvändig för alla de andra. Den är verkligen laboratoriet. Dess begränsade förmåga att nå människor spelar egentligen inte så stor roll. Den når indirekt väldigt djupt. Den påverkar de normgivande språken. Man talar på ett annorlunda sätt efter Strindbergs dikter. En mängd människor som aldrig läst en rad av Tegnér talar ändå på ett sätt som är bestämt genom Tegnér's dikter. Ytterst få av oss har läst Stiernhielm, men Stiernhielm var ytterst betydelsefull för det språk som vi talar. Euler införde vissa ekvationer som är betydelsefulla för beräkning av bräckning och hållfastighet. Ytterst få människor kan eller har läst dessa ekvationer. Men man kan aldrig köra över en bro utan att vara utsatt för Eulers inflytande. Bron är nämligen konstruerad med hjälp av dessa ekvationer.

När vi talar om detta är det alltså inte frågan om direktverkan, utan snarare väldiga eftersläpningar. I dagens veckotidningsnoveller börjar nu långsamt 20-talets lyrik dyka upp. Jag handlar inte efter detta. Jag har väl någon gång lyckats nå en väldigt stor publik. *Familjefesten* till exempel. Det har egentligen aldrig varit min avsikt. Jag är fullt nöjd med att det är tyngd och substans i vad jag gör. *Familjefesten* är egentligen ingen debattbok om ekologiska problem. Den råkade göra en rad framsynta grejer. Jag fick brev från en biokemisk institution vid ett universitet här i Sverige, där man lovade mig full diskretion om jag berättade vad jag visste om blodcanceren i Värmland. Man har under sista tiden skrivit mycket om mystiska dödsfall just i Värmland. Jag var den förste som hade beskrivit detta. Jag skrev tillbaka och sa att jag inte visste någonting. För mig var det en litterär idé. Det var inte heller meningen att den skulle handla om IB-affären. Jag började skriva den tidigare. Men Watergate höll ju på och det följde jag noga. Genom djävulska slumpar blev den mer realistisk än vad jag hade tänkt mig.

PE: Dina böcker har blivit lättare. Hur vill du förklara det?

LG: Jag skulle vilja säga något som kanske är överraskande. För det första, du har alldeles rätt, de har blivit lättare. Det överraskande skulle jag vilja säga är att jag blivit skickligare som yrkesman. Jag har börjat lära mig yrket, alltså blir de lättare att läsa. Jag tror jag har en mer demokratisk syn på författarrollen nu än när jag började. Men

jag tror inte att det är avgörande, utan det är större hantverksmässig skicklighet. Vissa saker jag säger i *Sigismund* är ofantligt mycket mer komplicerade än någonting jag har sagt i *Den egentliga berättelsen om herr Arenander*. Det här med exklusivitet är ofta en fråga om hur skicklig du är på att uttrycka en komplicerad tanke. Vad *Familjefesten* säger om det svenska samhället och dess kooperativa utveckling är rätt komplicerade saker.

PE: Upplever du någon klar skillnad i din funktion som författare om du jämför sextioalet med sjuttioalet?

LG: Jag vill inbilla mig att jag då betraktade mig som en grej som skulle finnas, en sorts ornament som ett samhälle skulle hålla sig med; den djupsinnige författaren. Min roll har blivit mycket mera aktiv. Jag märker det i mitt förhållande till bokhandeln. Ett bra sätt att mäta det på är att jag numera aldrig får några stipendier. Det är ett tydligt tecken på att jag retar etablissemangen. Som ung fick jag alla de där priserna, men sedan 1963 har jag aldrig fått något. Det tyder naturligtvis på att jag har övergått från att ha haft en ornamentalfunktion i samhället till att jag utövar ett litet, men dock, tryck; att jag utövar en liten press. *Familjefesten* cirkulerade i den gamla regeringskretsen och lästes noga.

PE: Speciellt din tidigare produktion har många drag av romantik, exempelvis *Bröderna* (1960) med det romantiska dubbelgångarmotivet.

LG: Jag tycker att det finns en parallell mellan min litterära ungdom och nyromantiken. Jag tycker du har rätt, absolut. Det var inte så att jag satt och tänkte, att nu ska jag skriva som en nyromantiker. Det var inte så enkelt. Men en slags logik framtvingade denna vilsenhet. Vad som var bra för mig var kontakten med filosofin, som är en aldrig slocknande kärlek. Det lärde mig en disciplin och hjälpte mig ur en slags förromantisk vilsenhet. Den andra grejen var kontakten med journalistiken, som tvingade mig att skriva om verkligheten. Jag började skriva i tidningar när jag var 14 år gammal. När jag var 13 år började jag skriva biorecensioner i *Västmanlands läns Tidning*. Det har inte sen dess funnits någon period i mitt liv då jag inte skrivit regelbundet i en tidning. Man kunde tänkt sig en utveckling då man gjort som Setterlind, att man hade stängt in sig i sin romantiska bubbla och antagit rollen som en romantiker.

PE: Författare som betytt mycket för dig?

LG: Gösta Oswald, en författare som är den exklusivaste av exklusiva, det svåraste av det svåra, men som naturligtvis förebådar så enormt mycket som skulle komma sen; i sina kryptiska underliga skrifter. En författare som naturligtvis var en av de stora inspirationskällorna när jag började göra *Vägvila* (1957). Det fanns märkvärdiga författare på 1950-talet. Några av dem dog tidigt och försvann. Jag har också en tacksamhetsskuld till Eyvind Johansson, särskilt *Krilon*. Han visade mig att det var möjligt att föra resonemang i romanens form. Det stora mytologiskt förda resonemanget om en hel världsbild, nämligen demokratin som förestår en berättelse om en samtalsgrupp. Hela möjligheten till moralisk fabel. Jag läste också mycket av Thomas Mann och Herman Hesses *Stäppvargen*. Ekelöf och Lindegren har aldrig betytt något för mig. Karl Vennberg ingenting, Hjalmar Gullberg ingenting. Kafka läste jag också väldigt tidigt.

PE: Animamotivet är ett ständigt återkommande motiv. För mig innebär det ett objektifierande av kvinnan. Varför använder du dig utav det och hur ser du på kvinnans situation över huvud taget?

LG: När det gäller psykologisk antropologi så delar jag väsentligen CG Jungs uppfattning att det inte finns män och kvinnor, utan att varje människa till viss proportion är man, till viss proportion kvinna. Precis som det finns en teori om vänsterhänthet, som går ut på att man föds i stort sett i lika proportioner, vänsterhänt och högerhänt. Eftersom det är opraktiskt i samhället så förtränger man vänsterhänthet. På samma sätt finns det hos männen en väldigt stor portion kvinnlighet, hos kvinnorna en väldigt stor portion förträngd manlighet. Män och kvinnor i sådan renodlad mening finns inte, utan alla män är kvinnor och alla kvinnor i viss mån män. I Jungs psykologi är det då så att den förträngda kvinnan lever vidare i det undermedvetnas djup, och i kvinnan omvänt, den förträngde mannen. Det där kallar Jung för Anima. Utmärkande för Jungs psykologi var att jaget inte kan klarna upp förrän man erkänner det där. I den kompletta personligheten ingår också den här Anima. Jag ser inget problematiskt i mitt förhållande till kvinnorna, varken som människa eller som litteratör.

PE: Men det är mannen som förverkligas, kvinnorna blir ofta namnlösa.

LG: Var har du dessa namnlösa? I de tidigare böckerna kanske.

Men det är där snarare frågan om skygghet.

PE: Senast kanske i *Familjefesten*.

LG: Ja, det är sant. Men du har ganska solida kvinnogestalter, till exempel Hanna von Wallenstein i *Herr Gustafsson själv*. En del av kvinnorna i "sprickorna i muren" är rätt olyckliga kvinnor. Olyckliga och lite sexuellt desperata. Särskilt i *Familjefesten* är tjejerna lite nervöst explosiva. Men det är ju tjejerna i denna civilisation. Jag har aldrig sett det som ett försök att framhäva mig och min manlighet på deras bekostnad. Det växlar i sviten, tycker jag. I *Herr Gustafsson själv* är det alldeles uppenbart den svage mannen som tas omhand av den starka kvinnan i rätt ögonblick. I mitt författarskap kan man säkert finna stöd för ståndpunkten att kvinnan för mig är den irrationella drömmen som svävar över världen, och att de är solida, och samtidigt det högabstrakta förnuftet. Båda typerna finns där. En bra tjej är naturligtvis också målarinnan Laura G i *Sigismund*. Du kan inte säga att hon är till ett neutrum reducerat – en manlig önskedröm. Hon är ju lustig med sin dröm att bli man. Det är en Animus-historia, det omvända förhållandet alltså.

PE: Att hon vill bli man kan ju också ses som ett underkännande av det kvinnliga könet!

LG: Hon vill förstå världshistorien genom att bli man. Hon kan bara förstå den genom att vara en annan under ett dygn. För då ser hon vad som är subjektivt. Det är en avgörande punkt i *Sigismund* – hennes önskan att bli en annan. Hon skulle då bli den första människan som någonsin gjort den passagen. Det är inget speciellt med att hon vill bli man. Hon kunde lika väl ha varit en manlig huvudfigur som vill bli kvinna. Skälet till att hon är kvinna är att hennes förebild i verkligheten är kvinna. Jag är villig att medge att det finns en romantisk och orealistisk kvinnoskildring i mina tidigare romaner. Men annars kan jag inte se att det finns något nedvärderande av kvinnan.

Den extrema kvinnorörelsen, som vi ser den i Amerika, i viss mån även i Danmark, som hävdar att könskonflikterna är primära i förhållande till de sociala konflikterna, eller dessa som hävdar att man måste lägga av det här med man och ha lesbiska förhållanden. Det betraktar jag som vansinnesrörelser i stil med KFML(r) och Baader-Meinhof. Men det finns en stor kvinnorörelse i tiden som vi har skäl att stödja, eftersom vi stödjer vår egen värdighet.

PE: Jag tänker på Clary i *Yllet*. Genom att överlämna känslor och problem på henne så når Lars Herdin igenom skärselden. Hon blir en katalysator.

LG: Ja, jag skulle säga katalysator.

PE: Även i *Familjefesten*. Hon har där inget namn. Lars Troäng talar hela tiden och hon säger knappast någonting. I slutet tvingades hon mer eller mindre till ett samlag.

LG: Jag vet inte om detta är kvinnoförakt. Inunder vad du säger ligger en riktig empirisk iakttagelse, nämligen att kvinnorna är väldigt mycket lyssnande i dessa romaner. Men betyder detta lyssnande att de är mindre kloka? Är du säker på att detta inte är någonting som du läser in i deras tystnad. Jag skulle vilja säga att mina böcker skiljer sig från Strindbergs så till vida att det inte råder någon kamp mellan könen i mina böcker.

*

När jag nu efter närmare femtio år återkallar minnet av min intervju med författaren Lars Gustafsson slår det mig hur välvilligt, respektfullt, grundligt och inte minst välformulerat han svarar på mina frågor. Intervjun utvecklades till ett diskuterande samtal i mötet mellan en etablerad författare och en ung litteraturstudent. I sitt eget hem kunde Lars Gustafsson i en milt undervisande och ärlig ton lägga ut texten om sitt författarskap. Jag lyssnade, men försökte också bemöta en del svar. Jag var både attraherad och provocerad av Gustafssons romaner; provocerad när han i sina romaner började lovsjunga liberalismen och kritisera den socialdemokratiska välfärdsstaten., dvs. den som hade gett mig och min generation möjligheter som tidigare generationer saknade. Sjuttioalet var en politiskt omvälvande tid och för en ung student i Umeå var liberalismen inte lösningen när "sprickorna i muren" vidgade sig.

Jag hade förklarat för Lars Gustafsson att jag skrev en C-uppsats om hans författarskap, men kanske antog han att jag skrev en doktorsavhandling. Under intervjun ringde telefonen och Lars Gustafsson ursäktade sig med att han var fullt upptagen med en intervju, som han uttryckte det, med "Umeå universitets störste Gustafssonforskare". Den som ringde var Göran Sonnevi. Det fanns i allt detta

naturligtvis en viss självupptagenhet hos Lars Gustafsson, men som framgår av intervjun var detta också grunden i hans konstnärliga metod.

Not

- 1 Samtalet ägde rum i Västerås, 26 april 1977.